

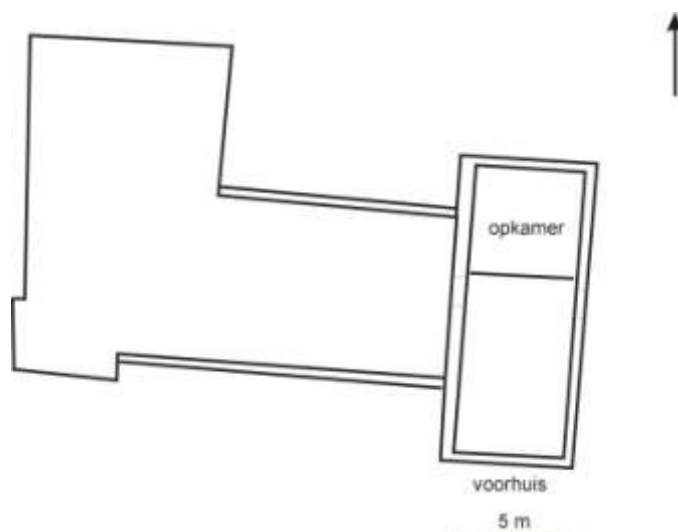
De pastorie van Wetsinge

Het “voorhuis” is het oorspronkelijke stenen woonhuis. Het was een zaalhuis met ingebouwde opkamer. Het voorhuis was in twee gedeelten verdeeld. De opkamer bevond zich aan de noordzijde (zie rechterfoto, fotoserie 1).

Fotoserie 1

De afmetingen zijn 5.70 x 12.80 m. De muren van het voorhuis zijn in aanzet 13e eeuws. De muren zijn 40 cm dik (anderhalf steens); de fundamenteën zijn 60 cm. Uit deze afmetingen kan worden opgemaakt dat het woonhuis geen verdedigende functie had.

Huidige plattegrond van de pastorie van Wetsinge

Na de restauratie

De oudste bakstenen zijn kloostermoppen van 9 cm dik en 30 cm lang. In de oostmuur en de noordmuur bevinden zich gedeelten van het oorspronkelijke metselverband. Dit metselverband (“twee strekken kop”) wordt het *Noords verband* genoemd. Een bijzonderheid is dat de “koppen” uit gele bakstenen bestaan waardoor een decoratief effect wordt verkregen. In de twee linker foto’s van fotoserie 2 is dit onder de vensters waar te nemen. Dit oorspronkelijke metselwerk wordt nog maar op enkele plekken aangetroffen: in de oostgevel in 4 lagen onder de ramen; in de fundamenteën van het gewelf en plaatselijk in de noordgevel en westgevel. Het grootste deel van de muren is in een later fase opnieuw opgemetseld.

Fotoserie 2

De *westmuur* van het voorhuis is zeer rijk aan details uit allerlei generaties. Een groot deel is oorspronkelijk. Er bevinden zich in de muur twee oorspronkelijke nissen. De meest zuidelijke nis lijkt een verbinding met buiten te hebben gehad.

Mogelijk is hier sprake geweest van een piscina. Tussen de nissen zijn sporen te zien van een turfkoek. Aan de noordzijde van de tweede oorspronkelijke nis bevindt zich (in de opkamer) een grotere nis van wat jongere datum (zie rechterfoto van fotoserie 3). Tussen deze twee nissen bevinden zich sporen van een hoog gotisch raam.

De functie van de nissen is niet duidelijk. Een kaarsennis is een mogelijke verklaring. Er kunnen ook heiligenbeelden in hebben gestaan. Het huis kan een representatieve religieuze functie hebben gehad. De aanwezigheid van een piscina – waarin gewijd water werd bewaard – is hiervoor een aanwijzing.

Na de restauratie

In de *oostmuur* hebben zich een aantal (mogelijk vier) hoge smalle ramen bevonden (breedte ca 60 cm), die van glas in lood ramen waren voorzien. Van een van deze vensters is de aanzet nog aanwezig. Rond 1750 zijn de ramen vergroot tot de huidige afmetingen.

Onder de opkamer bevindt zich een *kelderachtige* ruimte. Deze ruimte was oorspronkelijk gedekt met een tongewelf. De aanzet van het gewelf is nog op één plaats zichtbaar (zie fotoserie 3, linker foto).

In de boerderijfase heeft deze ruimte als melkenkelder gefunctioneerd. In de noordmuur van deze ruimte bevinden zich twee kleine bijna vierkant vensters met schuine baksteen “kozijnen”. Deze ramen zijn oorspronkelijk. Deze ramen zijn van de buitenzijde zichtbaar.

De pastorie heeft oorspronkelijk een zadeldak gekend. De hoek die het oorspronkelijke zadeldak heeft gemaakt met de gevel is nog te reconstrueren uit de stand van de balken. De

Fotoserie 3

oorspronkelijke dakbedekking is onbekend. Het kan riet zijn geweest, maar ook dakpannen (paters-nonnen) of leisteen. Dakpannen zijn bij de restauratie niet aangetroffen. Wel fragmenten leisteen.

In het voorhuis bevinden zich twee haarden (in de zuidmuur en noordmuur). Deze haarden zullen zijn verbonden via schoorstenen langs de betreffende topgevels. Deze haarden waren van een schouw voorzien en worden gedateerd als 17e of 18e eeuws.

Na de restauratie

In de zuidmuur van het *tussengedeelte* bevindt zich een oud raam met een “kloosterachtig” venster. In het middengedeelte bevindt zich een haard aan de oostzijde. Deze haard wordt thans gereconstrueerd

Het tussengedeelte moet ook zeer oud zijn. Er zijn drie plavuizen vloeren boven elkaar aangetroffen. Er zit een 17e eeuwse trap (met houten leuning) naar de zolder.

Het beddenscot is 1823 gesigneerd).

Na de restauratie

De pastorie diende tevens als boerderij. De pastoor of dominee was tevens boer. De stal zal als traditioneel koehuis zijn uitgevoerd. Kadastergegevens uit 1828 tonen de stal in de traditionele (oost-west) lengterichting van het gebouw. Op een kaart uit 1843 is de situatie sterk gewijzigd. De stal staat dan dwars op het woonhuis (noord-zuid), wat tevens de huidige situatie is.

De dominee van Wetsinge was boer tot 1875. Daarna is de boerderij verkleind. De aangetroffen balken dateren mogelijk uit de 15e of 16e eeuw. Ze zullen dendrologisch worden onderzocht.

Er zijn aanwijzingen dat de pastorie ooit aan de buitenzijde geleverd is geweest. Er zijn op de bakstenen zwarte en rode verfresten aangetroffen. Dat de pastorie ooit zwart of rood heeft geogd, kan men zich maar moeilijk voorstellen.

De pastorie is talloze malen gerestaureerd. Mogelijk zelfs elke 50 jaar. De pastorie werd ongeveer elke eeuw ingrijpend gewijzigd. Daarbij is dikwijls materiaal hergebruikt.

De pastorie te Wetsinge werd in 1884 verlaten en ingericht als smederij annex veehouderij. Een nieuwe pastorie werd gebouwd aan de Molenstreek te Klein-Wetsinge. Met de combinatie van Wetsinge-Sauwerd met Adorp-Harskens in 1967 werd de pastorie te Klein-Wetsinge verkocht en werd de pastorie in Adorp de woonstede van de nieuwe predikant. De laatste halve eeuw is de oude weem van Wetsinge in gebruik geweest als smidse. De laatste smid was Jan Koers. Hij was actief tot in de jaren tachtig. Daarna is het gebouw een bouwval. Toen de restauratie van gebouw in 2000 een aanvang nam, was het nog als smidse ingericht.

interpretatie

Vanaf 1200 wordt in Groningen de baksteen gebruikt voor de kerkenbouw. Rond 1250 is het kleiland bezaaid met bakstenen parochiekerken. Toen God goed en wel in het baksteen was ondergebracht zullen ook de priesters een stenen huis begeerd hebben. In het Groninger land zullen derhalve in de middeleeuwen tientallen pastorieboerderijen (in Groningers: wemen) van het type als in Wetsinge hebben bestaan. De weem te Scheemda wordt op basis van dendrologisch onderzoek op ca 1250 geschat. Deze pastorieën van Groningen zijn vrijwel allemaal verdwenen. Alleen de pastorie van Warffum is redelijk goed bewaard gebleven. Het gebouw bestond oorspronkelijk uit een steenhuis dat rond 1300 moet zijn gebouwd. Het was een zaalhuis met ingebouwde beneden- en opkamer en een verdieping. Tegen de zuidgevel bevond zich een aanbouw. In het oorspronkelijk (vierkantige) woongedeelte waren twaalf nissen aanwezig. De muren waren 75 cm dik. Aanvankelijk woonde men op de verdieping. Deze verdieping werd door middel van een verwijderbare houten buitentrap verwijderd. Deze situatie lijkt op de wijze waarop verdedigbare middeleeuwse steenhuisen werden bewoond. Het is onduidelijk of deze situatie ook in Wetsinge heeft bestaan.

Zoals boven reeds vermeld zijn de meeste oorspronkelijke pastorieboerderijen verdwenen. Van de weem van Woltersum is een 19e eeuwse afbeelding overgeleverd. Hij lijkt als twee druppels water op die van Wetsinge. De weem van Adorp werd in 16^e eeuw als bouwval afgebroken. De weem van Harskens verdween in de loop van de 17^e eeuw. In het kohier van verpondingen (lijsten van schattingen voor het heffen van belasting) uit 1628 lezen we: “*De wehem offte pastorije toe Harsens hefft drie vervallene ruimen met een achterhuis van 8 vack, stenen muiren ende pannendack.*” De oude weem van Sauwerd aan de Oude Kerkstraat werd in 1739 afgebroken nadat de predikantsplaatsen van Wetsinge en Sauwerd waren gecombineerd. In dit perspectief is de weem van Wetsinge een uniek en waardevol gebouw.

Ben Westerink 2002

Foto's tijdens restauratie: Goffe Jensma

Foto's na de restauratie: Roelof Bruins